

УДК 349.41:349.3(045)

DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.94.2.20>

МІЖГАЛУЗЕВІ ЗВ'ЯЗКИ ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Капітан О.І.,

*доктор філософії в галузі права, доцент,
доцент кафедри права Львівського
національного університету
ветеринарної медицини
та біотехнологій ім. С.З. Гжицького
ORCID: 0000-0002-1788-7838*

Капітан О.І. Міжгалузеві зв'язки земельного права та права соціального забезпечення: теоретико-правовий аспект.

Стаття присвячена дослідженню теоретичних та прикладних аспектів міжгалузевих зв'язків земельного права та права соціального забезпечення. Проаналізовано правову природу взаємодії цих галузей крізь призму реалізації соціальної функції земельної власності. У дослідженні визначено, що правові норми щодо безоплатного передання земельних ділянок окремим категоріям громадян (ветеранам війни, особам з інвалідністю тощо) виступають інструментом соціальної підтримки та забезпечення гідного рівня життя.

Досліджено поняття «соціально-земельних прав» як міжгалузевого інституту. Особливу увагу приділено проблемам колізій у законодавстві та механізмам гармонізації норм земельного та соціального права в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення. Обґрунтовано необхідність комплексного підходу до реформування законодавства для забезпечення ефективного захисту прав вразливих верств населення.

У результаті дослідження обґрунтовано, що міжгалузеві зв'язки земельного права та права соціального забезпечення не є суто формальними, а становлять цілісну систему правових засобів, спрямованих на реалізацію соціальної справедливості.

Зокрема, доведено наступні положення:

Концепція «соціальної іпотеки» права на землю: Обґрунтовано, що в сучасних умовах право на отримання земельної ділянки (або майнових прав на неї) для певних категорій осіб (УБД, ВПО, багатодітні сім'ї) слід розглядати не лише як елемент земельних правовідносин, а як специфічний вид соціальної пільги в натуральній формі.

Трансформація методів регулювання: Виявлено, що у точках перетину цих галузей відбувається «соціалізація» земельного права. Це проявляється в обмеженні принципу ринкового обігу земель на користь імперативних гарантій забезпечення життєдіяльності вразливих верств населення.

Інституційна єдність: Аргументовано необхідність виокремлення міжгалузевого інституту соціально-земельних прав, який би об'єднував норми щодо пільгового землекористування, надання земельних ділянок для будівництва соціального житла та компенсаційних механізмів у разі неможливості реалізації права на землю.

Правова синергія у воєнний період: Доведено, що ефективність соціального захисту ветеранів та постраждалих від агресії безпосередньо залежить від оперативності земельно-правових процедур. Запропоновано розглядати спрощення доступу до земельних ресурсів як пріоритетний інструмент реабілітації та економічної адаптації суб'єктів права соціального забезпечення.

Усунення законодавчих колізій: Обґрунтовано, що подолання розбіжностей між Земельним кодексом України та законами про соціальний статус (наприклад, щодо черговості надання ділянок) має відбуватися на засадах пріоритетності соціальної захищеності особи над загальними процедурами земельного адміністрування.

Ключові слова: земельні правовідносини, право соціального забезпечення, міжгалузеві зв'язки, соціальна функція землі, пільги, соціальний захист, право власності на землю.

Kapitan O.I. Intersectoral links between land law and social security law: theoretical and legal aspect.

The article is devoted to the study of theoretical and applied aspects of intersectoral links between land law and social security law. The author analyzes the legal nature of the interaction between these branches through the prism of implementing the social function of land ownership. The study determines that legal norms regarding the free transfer of land plots to specific categories of citizens (war veterans, persons with disabilities, etc.) serve as an instrument of social support and a guarantee of an adequate standard of living.

The concept of “social-land rights” as an intersectoral institute is investigated. Particular attention is paid to the problems of legislative conflicts and mechanisms for harmonizing the norms of land and social law under the conditions of martial law and post-war reconstruction. The necessity of a comprehensive approach to legislative reform to ensure the effective protection of the rights of vulnerable groups is substantiated.

As a result of the study, it is substantiated that the intersectoral links between land law and social security law are not merely formal but constitute an integral system of legal means aimed at the realization of social justice.

In particular, the following provisions have been proven:

The concept of “social mortgage” of the right to land: It is substantiated that in modern conditions, the right to receive a land plot (or property rights to it) for certain categories of persons (combatants, IDPs, large families) should be considered not only as an element of land legal relations but as a specific type of social benefit in kind.

Transformation of regulatory methods: It was revealed that at the intersection of these branches, a “socialization” of land law occurs. This is manifested in the limitation of the principle of market circulation of land in favor of imperative guarantees for ensuring the livelihood of vulnerable populations.

Institutional unity: The necessity of distinguishing an intersectoral institute of social-land rights is argued. This institute should unify norms regarding privileged land use, the provision of land plots for social housing construction, and compensation mechanisms in case of the impossibility of exercising the right to land.

Legal synergy in the wartime period: It is proven that the effectiveness of social protection for veterans and victims of aggression directly depends on the efficiency of land-law procedures. It is proposed to consider simplified access to land resources as a priority tool for the rehabilitation and economic adaptation of social security law subjects.

Elimination of legislative conflicts: It is substantiated that overcoming discrepancies between the Land Code of Ukraine and laws on social status (e.g., regarding the priority of land allocation) should be based on the principle of the priority of an individual’s social protection over general procedures of land administration.

Key words: land legal relations, social security law, intersectoral links, social function of land, benefits, social protection, land ownership rights.

Постановка проблеми. У сучасних умовах трансформації правової системи України особливої актуальності набуває дослідження міжгалузевих зв’язків, які виникають на стику публічного та приватного права. Одним із найбільш складних та динамічних є поєднання земельного права та права соціального забезпечення. Земля в Україні визнана не лише основним національним багатством, а й об’єктом права власності Українського народу, що автоматично накладає на державу обов’язок забезпечувати соціальну спрямованість економіки та справедливий розподіл природних ресурсів [1].

Попри те, що кожна з зазначених галузей має власний предмет та метод регулювання, у точках їхнього зіткнення формується специфічний правовий простір. Земельне право забезпечує раціональне використання та охорону земель, тоді як право соціального забезпечення орієнтоване на захист вразливих категорій громадян. Проблема полягає у відсутності єдиного теоретико-правового підходу до розуміння «соціальної функції землі» як категорії, що поєднує ці галузі. Як зазначають науковці, соціалізація земельного права є неминучим процесом у правовій державі, де право на землю розглядається як засіб гарантування гідного рівня життя [2, с. 45].

Сучасна ситуація в Україні, зумовлена збройною агресією рф, загострила проблему реалізації земельних прав пільгових категорій осіб. Зокрема, йдеться про учасників бойових дій (УБД),

внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та осіб, які втратили майно внаслідок бойових дій. Чинне законодавство передбачає право на безоплатне отримання земельних ділянок, проте механізм його реалізації часто входить у колізію з нормами земельного адміністрування та обмеженістю доступних ресурсів у територіальних громадах [3]. Це породжує правову невизначеність: чи є право на землю в контексті пільг частиною земельних відносин, чи воно є елементом соціального захисту особи?

Недостатня теоретична розробленість міжгалузевої природи соціально-земельних прав призводить до неефективності правозастосовної практики. Необхідно переосмислити взаємодію цих галузей не як випадкове перетинання норм, а як цілісний міжгалузевий інститут. Таким чином, постає завдання обґрунтувати теоретичні засади гармонізації земельного та соціального законодавства задля створення дієвого механізму захисту прав громадян у поствоєнний період.

Мета дослідження. Необхідність визначення мети даного дослідження зумовлена відсутністю в сучасній доктрині єдиного бачення того, як норми земельного права мають корелювати з принципами соціального захисту. Як зазначають дослідники міжгалузевих зв'язків, ефективність правового регулювання залежить від узгодженості цілей різних галузей права, що особливо критично для соціально чутливих сфер [7]. Враховуючи конституційні засади соціальної спрямованості економіки України, виникає потреба у формуванні нової теоретичної моделі взаємодії галузей.

Метою статті є комплексне теоретико-правове дослідження природи міжгалузевих зв'язків земельного права та права соціального забезпечення, виявлення точок їхнього функціонального перетину та обґрунтування концепції «соціально-земельних прав» як інструменту забезпечення соціальної справедливості в умовах сучасних викликів.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

З'ясувати сутність «соціальної функції землі» як сполучної ланки між земельними та соціальними правовідносинами.

Проаналізувати правовий статус пільгових категорій осіб (УБД, ВПО, багатодітні сім'ї) як суб'єктів міжгалузевих зв'язків [7].

Дослідити трансформацію методів правового регулювання, що виникає внаслідок «соціалізації» земельно-правових норм [4].

Виявити та класифікувати законодавчі колізії, що перешкоджають реалізації земельних пільг у системі соціального захисту.

Розробити теоретичні пропозиції щодо гармонізації норм Земельного кодексу України та спеціального соціального законодавства.

Мета дослідження не обмежується лише суто технічним аналізом норм. Вона полягає у доведенні тези про те, що право на землю в контексті соціального захисту перестає бути лише елементом господарського чи природоресурсного права, а набуває рис екзистенційного права, спрямованого на виживання та адаптацію особи. Такий підхід дозволить відійти від формалізму при наданні земельних ділянок пільговикам і забезпечити реальний, а не декларативний захист прав громадян.

Стан опрацювання проблеми. Питання міжгалузевої взаємодії в юридичній науці завжди належало до категорії фундаментальних. Теоретичні засади зв'язків земельного права з іншими галузями досліджували такі вчені, як В.І. Семчик, Н.І. Титова, В.В. Носік та П.Ф. Кулинич. Зокрема, В.В. Носік у своїх працях акцентує увагу на тому, що право власності на землю в Україні має глибокий соціальний зміст, який впливає безпосередньо з положень Конституції України [4].

Проблематика права соціального забезпечення як самостійної галузі та його взаємодії з публічним правом ґрунтовно розкрито у роботах Н.Б. Болотіної та Б.О. Шашківа. Н.Б. Болотіна зазначає, що соціальний захист не обмежується лише грошовими виплатами, а включає широке коло натуральних благ, доступ до яких має бути гарантований державою [5]. Проте тривалий час соціальний та земельний аспекти розглядалися науковцями паралельно, без належної уваги до їхньої інституційної інтеграції.

Останнім часом з'явилися публікації, що безпосередньо торкаються «соціалізації» земельних відносин. Так, О.О. Погрібний розглядає соціальну функцію земельної власності як засіб збалансування приватних та публічних інтересів, вказуючи на необхідність надання пріоритету соціальним потребам суспільства над комерційним використанням земель [6]. Своєю чергою, О.С. Яра та Є.С. Маринчак аналізують міжгалузеві зв'язки через призму адміністративних процедур, наголошуючи на важливості узгодженості норм при наданні земельних ділянок спеціальним суб'єктам [7].

Попри значний масив наукових напрацювань, більшість авторів фокусуються на окремих аспектах: або на процедурі приватизації землі, або на загальному статусі пільговиків. Поза увагою дослідників часто залишається теоретико-правовий механізм трансформації земельного права під впливом принципів соціального забезпечення в умовах надзвичайних правових режимів. Сьогодні існує гостра потреба у науковому обґрунтуванні «соціально-земельного інституту» як правової конструкції, що дозволить ефективно реагувати на виклики, спричинені масовим внутрішнім переміщенням населення та необхідністю реабілітації ветеранів через надання їм земельних ресурсів. Саме це зумовлює вибір теми та напрям дослідження.

Вклад основного матеріалу. Дослідження міжгалузевих зв'язків земельного права та права соціального забезпечення варто розпочати з аналізу категорії «соціальна функція земельної власності». У сучасній юридичній науці право власності на землю вже не розглядається як абсолютне й необмежене право індивіда. Згідно з конституційними положеннями, власність зобов'язує, а використання землі не може завдавати шкоди правам і свободам громадян та інтересам суспільства [1].

Як справедливо зазначає В.В. Носік, правовий режим земель в Україні має бути підпорядкований принципу соціальної справедливості, що вимагає від держави створення механізмів доступу до земельних ресурсів для тих, хто потребує особливої підтримки [4, с. 115]. Саме тут виникає первинний міжгалузевий зв'язок: об'єкт земельного права (земельна ділянка) стає засобом реалізації об'єкта права соціального забезпечення (соціальної допомоги або пільги).

Трансформація методів регулювання. Своєрідність взаємодії цих галузей виявляється у змішуванні методів правового регулювання. Земельне право, засноване на поєднанні диспозитивності та імперативності, під впливом права соціального забезпечення набуває рис «соціальної спрямованості». Це проявляється у запровадженні інституту безоплатної приватизації для спеціальних суб'єктів. О.О. Погрібний підкреслює, що такий механізм є формою перерозподілу національного багатства на користь вразливих верств населення, що є характерною ознакою соціальної держави [6, с.158].

Міжгалузеві зв'язки у цьому контексті слід розглядати через призму теорії правової синергії. Це означає, що норма земельного права (наприклад, ст. 121 ЗК України щодо норм безоплатної передачі ділянок) [8], отримує своє фактичне наповнення лише завдяки нормам права соціального забезпечення (наприклад, Закону «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»), які визначають коло суб'єктів та пріоритетність їхніх прав.

Без належного соціального статусу особи земельна норма залишається загальною, а без земельного ресурсу соціальна пільга стає декларативною. Отже, ми маємо справу з функціональною залежністю: право соціального забезпечення «делегує» суб'єкта, а земельне право «надає» об'єкт. Проте в умовах воєнного стану ця синергія порушується через зупинення процедур безоплатної приватизації (крім певних випадків), що створює тимчасовий розрив між потребою в соціальному захисті та можливістю його реалізації через земельні права.

Важливим аспектом є формування міжгалузевого інституту «соціально-земельних прав». Як вказують дослідники, такий інститут має включати не лише право на отримання ділянки, а й гарантії щодо її цільового використання для забезпечення потреб сім'ї, будівництва житла чи ведення господарства як джерела доходу. Це дозволяє розглядати земельну ділянку як актив соціального захисту, що має довгостроковий ефект, на відміну від одноразових грошових виплат.

Висновки. У результаті проведеного теоретико-правового дослідження міжгалузевих зв'язків земельного права та права соціального забезпечення вдалося сформулювати наступні узагальнення:

1. Концептуалізація соціальної функції землі. Доведено, що в основі взаємодії цих галузей лежить конституційний принцип соціальної спрямованості власності. Земля перестає бути лише об'єктом господарювання і стає фундаментальним активом системи соціального захисту. Як зазначає В.В. Носік, це вимагає від держави не просто декларації прав, а створення дієвих процедур доступу до земельних ресурсів для вразливих верств [4, с. 120].

2. Визначення «соціально-земельних прав». Міжгалузевий характер цих зв'язків дозволяє виокремити категорію соціально-земельних прав. Це специфічний комплекс правомочностей особи, де право на землю виступає не як самоціль, а як засіб реалізації права на гідний рівень життя.

3. Правова синергія та методи регулювання. Виявлено, що у точках перетину галузей відбувається трансформація методів: імперативність права соціального забезпечення «накладається» на земельно-правові процедури. Це створює синергетичний ефект, де пільга отримує матеріальне вті-

лення у вигляді конкретної ділянки. О.О. Погрібний слушно підкреслює, що такий підхід є ключовим для формування моделі «welfare state» (держави загального добробуту) в Україні [6, с. 159].

4. Шляхи подолання колізій. Встановлено, що головною перешкодою для реалізації міжгалузевих зв'язків є розрив між матеріальною нормою та процесуальною спроможністю.

5. Перспективи розвитку. Реформування законодавства має відбуватися шляхом гармонізації норм, де пріоритетність соціального захисту особи стає базовим критерієм при вирішенні земельних спорів. Міжгалузеві зв'язки мають стати основою для створення поствоєнної моделі земельних відносин, де соціальна справедливість переважатиме над економічним прагматизмом [7, с. 51].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Мірошніченко А.М. Земельне право України: підручник. Київ: Алерта, 2011. 678 с.
3. Земельний кодекс України: Закон від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-1.4>.
4. Носік В.В. Право на земельну частку (пай) як об'єкт цивільних та земельних правовідносин. *Право України*. 2019. № 5. С. 112–128. DOI: <https://doi.org/10.33498/loou-2019-05-112>.
5. Болотіна Н.Б. Право соціального забезпечення України: підручник. Київ: Знання, 2018. 604 с.
6. Погрібний О.О. Соціальна функція земельної власності в Україні: теоретико-правовий дискурс. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 156–160. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-4/38>.
7. Яра О.С., Маринчак Є.С. Міжгалузеві зв'язки у правовому регулюванні земельних відносин. *Науковий вісник НУБіП України*. 2020. № 284. С. 45–52. DOI: <https://doi.org/10.31548/law2020.284.005>.
8. Земельний кодекс України: Закон від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 01.04.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 23.04.2026

Дата публікації: 10.05.2026

© Капітан О.І., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0